

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

204 פ"ק פ"ח הא"י תש"ס ח' ח' א"י ת"ת
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: ענותנותו של רבי יוחנן

והיינו רבי יוחנן מגודל ענותנותו, חשש שמא יש בו עוונות, ולכן היה מקפיד להניח כל הזמן תפילין שיועילו לו לכפרה.

ולכן כשהיה מסיים תפילתו היה מבקש (ברכות טז): רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי, "יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתצונו בבשתנו... ותבוא לפניך מדת טובך וענותנותך". ע"כ.

כמו כן רבי יוחנן מלמדנו מימרות רבות בענין מעלת הענוה:

בסוטה (ד): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש, שנאמר "ואשת איש נפש יקרה תצוד"... אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז, כתיב הכא "תועבת ה' כל גבה לב", וכתיב התם "ולא תביא תועבה אל ביתך", ורבי יוחנן דידיה אמר כאילו כפר בעיקר, שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך וגו'.

וכן בסוטה (כא): אמר רבי יוחנן: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו, שנאמר "והחכמה מאין תמצא".

בחולין (טז): אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון: כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אזניך כאפרכסת, "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכס" וגו' אמר להם הקב"ה לישראל, חושקני בכס, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם, אמר לפני "ואנכי עפר ואפר", למשה ואהרן אמר "ונחננו מה", לדוד אמר "ואנכי תולעת ולא איש". אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה למרוד אמר "הבה נבנה לנו עיר"... אמר רבא ואיתימא ר' יוחנן: גדול שנאמר במשה ואהרן ויתר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב "ואנכי עפר ואפר", ואילו במשה ואהרן כתיב "ונחננו מה". ואמר רבא ואיתימא ר' יוחנן: אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן, כתיב הכא "ונחננו מה", וכתיב התם "תולה ארץ על בלימה".

ובמגילה (לא): אמר ר' יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענותנותו, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים וכו'.

אחר שנתבאר את גודל ענותנותו, נראה לתת טעם חדש לכינוי של רבי יוחנן: "מלחשך". שכן מצינו בתוספות בעירובין (צא סו"א) בדברי הגמרא שם "מי לחשך", שביארו וז"ל: ואית דגרסי, מלחשך בתיבה אחת, ומפרשי שנוולד מלחש (כדאיתא ביומא פא).

והיינו התוספות מפרשים שרבי יוחנן נקרא "מלחשך", מחמת שלחשו לאמו בעת הריונה. ונראה לפי דרכינו לתת טעם אחר מדוע נקרא רבי יוחנן כך, כיון שהיה מדבר בקול נמוך ובלחש, כדרכם של ענוים, וכדברי הרמב"ן באיגרתו: "על כן אפרש לך איך נתנהג במידת הענוה ללכת בה תמיד וכו', ואם יקראך איש אל תענו בקול רם, רק בנחת כעומד לפני רבו". ע"כ.

והנה זכה רבי יוחנן לכמה וכמה מעלות מחמת ענותנותו:

הנהגות מיוחדות מצינו אצל האמורא רבי יוחנן, הנהגות של ענוה ושפלות, ונביא כמה דוגמאות לכך, האחת מובא בירושלמי (כתובות פ"ח ה"ה), שמכל מאכל שהיה אוכל רבי יוחנן, היה נותן מזה חלק לעבדו. היינו, רבי יוחנן מצהיר אני ועבדי שוים. וכתב המפרש, דרבי יוחנן לא היה נוהג כן מן הדין אלא במידת הרחמים.

וכן מצינו במס' קידושין (ג), שרבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי (רבי יוחנן היה קם לפני גוים זקנים), והסביר את מעשיו, כמה הרפתקי עדו עליהו. פירש רש"י ז"ל, הרפתקי, מקראות וצרות וראו נסים הרבה ומופתים שעברו עליהם. ע"כ.ל. הרי שרבי יוחנן מגודל ענותנותו ראה צורך לקום אף בפני גוי זקן.

כמו כן במנחות (כג), עד פטירתו של חזקיה רבו של רבי יוחנן, לא פתח רבי יוחנן את ישיבת טבריה שבראשותה עמד, מאימת רבו.

במסכת עירובין (כז): מביאה: אמר רבי יוחנן, מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג מובילנא מאניה אבתריה לבי מסותא. היינו הוליק את בגדיו אחריו לבית המרחץ (וכן הוא בבבא מציעא מא. ובסנהדרין סב.). והיינו, מחמת ענותנותו רואה עצמו רבי יוחנן ראוי לשמש את החכמים אפילו בדברים בזויים של לקיחת חפציהם לבית המרחץ.

ובענוה אמיתית מדבר על גדלותם של תלמידיו כאילו היו רבותיו ולא תלמידיו, למשל (יבמות עב): "ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה". וכן (ירושלמי יבמות פ"ב ה"ו) "ולמדני רבי אלעזר". על אף שהיה תלמידו.

וכן כששומע שהחברותא שלו ריש לקיש חולק עליו אומר בענוה (כתובות נד): "מה אעשה שכנגדי חלוק עלי". ופירש רש"י: "אנוש כערכי וראוי לחלוק עלי". וכאשר פונה ושואל ריש לקיש את רבי יוחנן: "מהיכא קא ילפת לה", כלפי זה עונה לו רבי יוחנן בענוה יתירה כתלמיד אל רבו: "אלא מר מהיכא לה" (יומא נ).

גם הגאון רבנו יוסף חיים זי"ע בשו"ת רב פעלים (ח"א בפתיחת הספר) כשמרבה לדבר בשבח העיון גם בספרי האחרונים ולא רק בספרי הראשונים, כי תמיד תמצא שהגדולים צריכים לקטנים, וכמו שאמרו (תענית ז). "ומתלמידי יותר מכולם". ומביא ראיה לכך מרבי יוחנן שהיה מצפה לקושיות תלמידי על דבריו, שעל ידי כך הסוגיא יותר מתבהרת (בבא מציעא פד.). יעו"ש. הרי שדרכו של רבי יוחנן היתה להרבות תורה גם עם קטנים ממנו, מחמת שהם מרבים להקשות על דבריו, ועל ידי זה מתבררת ההלכה על בוריה.

וכן, מובא במדרש שוחר טוב על התהילים (סימן ק"ג אות ז) על הפסוק (שם ג) "הסולח לכל עוונכי הרופא לכל תחלואיכי", רבי יוחנן הו' לביש תפילין בכל יום לפיכך הסולח לכל עוונכי. ע"כ.

האחת זכה להיות ראש ישיבה, כפי שמספרת הגמרא בתענית (כא), על אילפא ורבי יוחנן שהיו לומדים יחדיו תורה, ומחמת דוחק פרנסתם החליטו לצאת ולהתעסק במסחר, ולקיים בהם הפסוק (ראה ט"ו, ד) "אפס כי לא יהיה בך אביון" (היינו להיזהר שלא יבוא לידי עניות). הלכו, ובדרכם עצרו וישבו ליד כותל רעוע ואכלו את לחמם. באו לשם שני מלאכי השרת ושמע רבי יוחנן את האחד ואמר לחבירו: נפיל עליהם כותל זה ונהרגם, מפני שמיחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה. ענה לו המלאך השני: עזוב אותם מפני שיש ביניהם אחד שהשעה עומדת לו, כלומר שעתיד להתגדל ולהיות ראש ישיבה. רבי יוחנן שמע את שיחתן של המלאכים ואילו אילפא לא שמע.

שאל רבי יוחנן את אילפא, אם שמע משהו, וכשנענה בשלילה, הבין שכוונת המלאכים הייתה אליו שהוא עתיד לעלות לגדולה, ולכן חזר לשיבה ואילו אילפא המשיך בדרכו. כשחזר אילפא כבר נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה. אמרו אנשי המקום לאילפא: אילו היה הרב יושב ועוסק בתורה, לא היה מולך רבי יוחנן אלא אתה (מסביר רש"י: כי אילפא למד יותר מאשר רבי יוחנן).

הלך אילפא ועלה על תורן של ספינה ואמר: אם יש מי שישאל אותי על דין שנזכר בביריות של רבי חייא ורבי אושעיא ולא אפשר לו מהמשנה אפילו את עצמי מתורן הספינה ואטבע בים. יעו"ש המשך המעשה.

והנה, רוב המפרשים מבארים שרבי יוחנן נבחר לראשות הישיבה ולא אילפא, על אף שידועותיו בתורה של אילפא היו גדולות מרבי יוחנן, מחמת שאילפא יצא למסחר, ובשביל להיות ראש ישיבה צריך אדם שכל כולו רק בתורה הקדושה.

אלא שעדיין צריך ביאור, שכן מלכתחילה, עוד מלפני יציאתם למסחר, ראינו שנגזר על רבי יוחנן להיות ראש ישיבה ולא על אילפא, שכן רק רבי יוחנן שמע את דברי המלאכים?

אלא אומרת הגמרא בערובין (ג): כל המשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו, שנאמר (משלי כ"ט, כ"ג) "ושפל רוח יתמוך כבוד". והרמב"ן באיגרתו מביח לנו: "השפל עצמך וינשאך המקום", היינו השפלות והענוה מביאה לגדולת האדם, ומחמת כן זכה רבי יוחנן לראשות הישיבה.

מעלה שניה, שנפסקה הלכה כמותו. כמו שמצינו בביצה (ד, ד): שנחלקו רבי יוחנן ורב, הלכה כרבי יוחנן. רבי יוחנן ושמואל הלכה כרבי יוחנן כמבואר בעירובין (מז). אמנם אם רב ושמואל יחדיו פליגי עליה, נחלקו הראשונים כמו מי ההלכה, ודבתוספות (פסחים ק. ד"ה אלא) כתבו שהלכה כרב ושמואל. וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"ד סימן ר"א), דכי פליגי רב ושמואל תרווייהו אדרבי יוחנן, הלכה כוותייהו, דרביים אינהו. יעו"ש. אבל התוספות (שבת קמה. ד"ה ורבי, ראש השנה לד: ד"ה לדידי, חולין צז. ד"ה אמר רבא בשם ר"ת) כתבו דהלכה כרבי יוחנן אף נגד רב ושמואל.

ויש לומר כי בזכות מידת הענוה נפסקה הלכה כמותו, וכמו שמצינו אצל בית הלל שזכו שתיפסק ההלכה כמותם. וכדברי הגמרא בעירובין (ג): שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלקים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותם? מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן. ע"כ.

והקשה על זה מרן הבית יוסף בספרו על כללי הגמרא הליכות עולם על יבין פמנועה, שלכאורה יש לתמוה, שאם אין הדין כדבריהם, וכי מפני רוב מדות טובות שהיו בהם נקבעה הלכה כמותם? ותיקן, שיש לפרש כוונת חז"ל, שמפני מה זכו תמיד בית הלל לכיין לאמת, ועל זה השיבו שמפני היותם אנשי אמת נוחים ועלובים וענוותנים זיכו אתם מן השמים לכיין תמיד לאמת.

על פי זה פירש החיד"א בספרו יוסף תהילות (מזמור כ"ה) על הפסוק "ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו". שכפי שביאר מרן הבית יוסף שעל ידי הענוה זוכים לכיין לאמת, וזהו שאמר: "ידרך ענוים במשפט" שיקבע הלכה כמותם, וכי תימא מפני הענוה יתקלקל הדין? לזה אמר: "וילמד ענוים דרכו" שבזכות הענוה מכוונים אל האמת.

ועוד איתא ביומא (כו), אמר רבא: לא משכחת צורבא מרבנן דמורי, אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר. והקשה מהרש"א (שם, בחי' אגדות): דאיתא בסנהדרין (צג): שאצל דוד המלך, נאמר עליו "וה' עמו" - שהלכה כמותו בכל מקום. והוא לא היה משבט לוי?

ותירץ בעיון יעקב, ששונה דוד שהיה עניו מאוד, שהקטין את עצמו אפילו אצל מי שקטן ממנו, כפי שמובא בברכות (ד) ומועד קטן (טו): ובחולין (טז). יעו"ש. נמצא שבעל ענוה זוכה שתהא ההלכה כמותו.

מעלה נוספת אשר זכה לה רבי יוחנן מחמת מידת הענוה היא החיבור אל ארץ ישראל וקדושתה.

שכן מקורם של מאמרים רבים בשבחה של ארץ ישראל הוא רבי יוחנן, בברכות (ה) הוא מתפלל על אריכות ימיהם של בני בבל, הרי אריכות ימים קיימת רק בארץ ישראל. בנדרים (כב סו"א) הוא מציין שרוגז קיים רק בחוצה לארץ ולא בארץ ישראל. ומימרות נוספות שלו בכתובות (קיא): כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא. בפסחים (קג), שלושה מנוחלי העולם הבא, ואחד מהם הוא הדר בארץ ישראל. בסנהדרין (קכב): מפני מה זכה עמרי למלכות? מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל. בסנהדרין (צד), שנחריב הרשע נקרא "אסנפרא רבא ויקירא" מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל, שנאמר "ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם". במדרש תנחומא (פרשת ראה סימן ח'): כל מלך שהיה בחוצה לארץ ולא היה קונה עיר אחת בארץ ישראל, לא נקרא מלך. ובילקוט שמעוני (משלי רמז תקנ"ג): "טוב פת חריבה" - זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה, זוכה לעולם הבא. "מבית מלא זבחי ריב" - זו חוץ לארץ, שהיא מלאה חמסים וגזילות.

כמו כן רבי יוחנן כל חייו לא יצא מארץ ישראל, וגם אחר מותו של רב שחשב לבקר ולהקביל פניו של שמואל, מבואר בחולין (צה): שביקש מינוקא: פסוק לי פסוקך, ואמר לו הפסוק "ושמואל מת", מזה הבין רבי יוחנן שאין טעם לצאת לבלב. ומוסיפה הגמרא ואומרת, שבאמת שמואל לא מת, אלא שמשמים לא רצו שרבי יוחנן יעזוב את ארץ ישראל.

ויש להסביר על פי מה שהובא בספר אבני זכרון (עמוד ע"ד) סיפר הגאון הצדיק ר' שמעון מנשה מחברון, שפעם אחת בהיותו אצל הרה"ק ר' אהרן משה מבראד, שמע אברך אחד שהיה מתלונן לפני הרה"ק, שהנה הוא מתגורר בארץ ישראל זה כמה שנים ואינו מרגיש בנפשו שום קדושה והתעוררות לעבודת הבורא יתב'. ולא ענהו הרה"ק ר' משה אהרן מאומה. בבוקר סיפר הרה"ק שנגלה אליו רבו הקדוש מלובלין 'החזוה' בחלום הלילה ויאמר לו: דע בני, כי פעמיים אנו מוצאים הלשון 'מאד מאד': "טובה הארץ מאד מאד" (שלה י"ד, ז) וכן 'מאד מאד' הוא שפל רוח' (אבות פ"ד, מ"ד), לרמז כי אין יכולים לזכות להרגיש קדושת ארץ ישראל בטרם מגיעים למעלת 'מאד מאד' הוא שפל רוח'. לכן השפל עצמך מאד ואז תזכה לטובה הארץ מאד מאד לחוש את קדושתה.

רבי יוחנן אשר נתעטר במידת הענוה "מאוד מאוד הוא שפל רוח", הוא זוכה להרגיש את קדושתה של ארץ ישראל ולהתחבר אליה.

מעלה שלישית לה זכה רבי יוחנן מחמת הענוה היא היופי חיצוני, כדברי הגמרא בברכות (כ): רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר: כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה, מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי. ע"כ. ונקרא רבי יוחנן "בר נפחא", כמבואר בסנהדרין (צו), אמר ריש לקיש, טבא דנפחא (הוא רבי יצחק נפחא) מדבר נפחא הוא רבי יוחנן. ופירש רש"י בפירושו השני: פירוש אחר ע"ש יפיו או ע"ש סגי נהור.

יפיו של רבי יוחנן אינו יופי חיצוני כתורשה מהוריו, אלא היה זה מחמת ענוותנותו, וכמאמר הכתוב "ולענוים יתן חן".

כמו כן זכה מחמת הענוה לזיכרון, כפי שמעיד על עצמו (ירושלמי כתובות פ"ה ה"ב), שהוא זוכר את הנשים שעמדו ליד אמו בשעה שזרעה ללדת. שכן כתב החיד"א בספרו דברים אחדים (דרוש י"ב) בדרך רמז על הכתוב (תהילים ק"ט) "צעיר אנכי ונבזה פיקודיך לא שכחתי", היינו שזכה לזכירה על ידי שהיה "צעיר ונבזה". וכך פירש הגאון רבי יצחק פאלאג'י בספרו יפה עניים (עמ"ס מנחות ז). בעניינו של אבימי ששכח מסכתא דמנחות, ובא לפני רב חסדא תלמידו, כדי שיזכיר לו, ומקשה הגמרא, שהיה לאבימי לבקש מרב חסדא תלמידו שיבוא לפניו ולא שהוא ילך אליו? ומרצת הגמרא, סבר הכי מסתייעא טפי. ופירש רש"י: דמסתייע מילתא משום יגעתי ומצאתי (מגילה ו: ע"ל). וביאר היפה עיניים, שרצה אבימי להשפיל עצמו בזה ואזי יזכה לזכירה התלויה בענוה.

עוד יבואר בזה, מצינו שמקומו של רבי יוחנן היה בטבריה (כמובא בירושלמי שביעית פ"ט ה"א, ביצה פ"א ה"א, וכן בפסחים פ"ג ה"ז: רבי אבהו אתא לטבריה חמוניה תלמידיו דרבי יוחנן וכו'. ע"כ). ויש לפרש שבחר רבי יוחנן את העיר טבריה, על פי מה שכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י

בספרו ארצות החיים (שער ב' אות ה'), שהעיר טבריה היא בחלקו של שבט נפתלי, ולכן יושבי העיר טבריה אינם מקפידים זה על זה והם במענה רך לשון רכה ודבריהם מתוקים לכל שומעיהם, מה טוב חלקם ומה נעים גורלם ירבו כמותם בישראל. ע"ד.

נמצא כי אנשי טבריה בעלי ענוה הם, ורבי יוחנן מחמת ענוותנותו בחר להקים את ישיבתו בעיר טבריה - מקום משכנם של בעלי ענוה.

בזה נבוא ונבאר מה שמצינו שאנשי טבריה יקומו ראשונים בתחיית המתים, בשו"ת הסבא קדישא למקובל הרב שלמה אליעזר אלפנדרי זצוק"ל (סוף ח"ג אצורת ירושלים אות ל"א) הביא מס' אמת ליעקב, שמתו טבריה עתידין לקום תחילה. ובזה ביאר את הגמ' במגילה (ו) שאומרת, שהיו קוברים את מתי בבל דוקא בטבריא.

ויש לתת טעם לכך, שכן המב"ט בספרו בית אלוקים (שער היסודות פרק ג"ה) כתב שסדר התחייה תהיה בסדר אותיות האלפ"א בית"א, מי ששמו מתחיל באל"ף יחיה תחילה וא"כ אדם הראשון יהיה ראשון ואברהם ראשון לאבות ואפשר כי בכל דור שיקום יהיה סדר זה אבל לא דור לדור לו.

אולם כתב בספה"ק אוהב ישראל מאפסא (ליקוטים עמ' שמ"ד), שכל דברי המב"ט נאמרו לאלו שאינם בעלי ענוה אולם מי שהוא בעל ענוה יקום עוד לפני קריאת השמות. ועל פי זה הוא מבאר את תרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת שלח, שתירגם: "כד חמא משה ענוותנותיה קרא הושע בן נון יהושע". פירוש, כשרצה משה להחליף להושע ולקרוא לו יהושע, חשש שמא יהושע לא ירצה כי על ידי זה יתאחר לקום בתחיית המתים, כי בתחילה שמו היה מתחיל באות ה' ועכשיו באות י', אולם כשראה את ענוותנותו נמצא הוא יעמוד בתחילה עוד לפני קריאת השמות, ואם כן אפשר לשנות את שמו.

נמצא, כי בעלי ענוה יקומו ראשונים בתחיית המתים, לכן אנשי טבריה שבעלי ענוה הם, יזכו לקום ראשונים בתחיית המתים.

אחר שראינו את גודל ענוותנותו של רבי יוחנן יש להתפלא לכאורה על המקומות בהם מצאנו שהקפיד ושינה מדרכו, למשל, מסופר בגמרא בבבא קמא (דף ק"ז) שרב כהנא ישב לפני רבו רב, בא לפניו מלשין שאיים למסור ממונם של ישראל בידי הגויים, כשרב ניסה לשכנעו שלא יעשה זאת, סירב לשמוע בקולו, עלתה חמתו של רב כהנא ושביר את מפרקתו של אותו מלשין והרגו. יען לו רב לברוח לארץ ישראל לישיבתו של רבי יוחנן, וביקש ממנו שבשביל שיתכפר לו על שהרג נפש מישראל, יקבל על עצמו שלא להקשות שום קושיא לרבי יוחנן במשך שבע שנים. כשנכנס לבית המדרש מצא את ריש לקיש דורש והקשה על דבריו כמה קושיות ותירץ לו גם כן, הלך ריש לקיש ואמר לרבי יוחנן "ארי עלה מבבל", הושיבו את רב כהנא לפני רבי יוחנן בשורה הראשונה, אבל כיון שקיבל על עצמו מפי רב שלא יפתח פיו להקשות עליו, לא הקשה ולא פירק, הורידוהו משורה לשורה עד שישיב בשורה השביעית האחרונה. אמר לו רבי יוחנן לריש לקיש: ארי שאמרת נעשה שועל?! אמר רב כהנא בלבו: יהי רצון ששבע השורות שהורידוני יחשבו לי לשבע השנים שאמר לי רב, וביקש מרבי יוחנן לחזור על פרקו. עמד והקשה לו כמה קושיות ורבי יוחנן לא ידע להשיב עליהן, רבי יוחנן היה יושב על מצע של שבעה כרים ועל כל שאלה ושאלה השמיט כר מתחתיו, עד שישיב על הקרקע. הרים רבי יוחנן את ריסי עינו והסתכל בו, נדמה לו שהוא מחייך עליו, "חלש דעתיה ונח נפשיה" - חלשה דעתו של רבי יוחנן ומיד נפטר רב כהנא. למחרת נודע לו לרבי יוחנן שהיה זה מחמת חתך שהיה לו בשפתיים וכלל לא לגלגל עליו. הלך רבי יוחנן למערת רב כהנא והקימו לתחייה.

כמו כן מצינו בבבא מציעא (דף ט) שכאשר היה ויכוח בין רבי יוחנן לריש לקיש בענין כיצד הוא גמר הכלי, ומהויכוח גרם ריש לקיש שחלשה דעתו של רבי יוחנן ומחמת כן חלה ריש לקיש. באה אחותו, בכתה (לפניו), אמרה לו: "עשה בשביל בני". אמר לה: "עזבה יתומיך - אני אחיה". - "עשה בשביל אלמנותי" - אמר לה: "ואלמנותיך - עלי תבטח" (ירמיהו מ"ט, א). נחה נפשו של רבי שמעון בן לקיש.

וכן במסכת בבא בתרא (ע"ה): כי הא דיתיב ר' יוחנן וקא דריש: עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלושים על שלושים וחוקק בהן עשר על עשרים, ומעמידן בשערי ירושלים. לגלג עליו אותו תלמיד: השתא כביעתא דצילצלא לא משכחינן (רש"י: ביצת עוף קטן ששמו תאציל) כולי האי משכחינן?! לימים הפליגה ספינתו בים, חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהם עשר ברום עשרים, אמר להו: הני למאן? אמרו ליה: שעתיד הקב"ה

להעמידן בשערי ירושלים. בא לפני רבי יוחנן ואמר לו: דרוש רב, לך נאה לדרוש, כאשר אמרת כן ראיתי. אמר לו: ריקה, אלמלא ראית לא האמנת? מלגלג על דברי חכמים אתה! נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.

ונשאלת השאלה, כיצד רבי יוחנן סמל השפלות וענוה מקפיד על ריש לקיש שחולק עליו, על רב כהנא שמחייך עליו, ועל אותו תלמיד שלגלג, עד כדי כך שחייבים מיתה?

אולם מכאן יש ללמוד, שכל הענוה והשפלות אצל תלמידי חכמים שייכת כל עוד שזה נוגע לעצמם, אולם כאשר זה נוגע לכבוד התורה, כאן אין רשאי התלמיד חכם להבליג ולמחול, וצריך הוא להקפיד ולשמור על כבוד התורה.

ולכן דוקא רבי יוחנן הוא זה שמלמדנו בגיטין (נו): "אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו" ענווה כזאת, שגורמת לויתור על עקרונות ומורך לב, נקראת ביהדות "ענווה פסולה".

וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות תלמוד תורה ה"ד): הרב שלמד ולא הבינו התלמידים, לא יקעוס עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר, אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה. ובהלכה ה' כתב: במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עמקו או מפני דעתן שהיא קצרה, אבל אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן, ולפיכך לא הבינו, חייב לרגז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדן, ובענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים. ע"ל.

וכך שנינו בכתובות (ק"ג): שרבי מצוה את בנו קודם פטירתו: זרוק מרה בתלמידים. וכך פירש רש"י שם וז"ל: מרה, אימה שתהא אימתך עליהם. וכך פסק השו"ע (י"ד סי' רמ"ו סעיף א').

והחווה יאיר (סימן ק"ה) מביא מקור נוסף לדברי הרמב"ם מדברי רבי לוי (ביבמות דף ט ע"א וכן הוא עוד דף פ ע"ב): "כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו", היינו שמותר לרב להוכיח את תלמידיו בדברים קשים כדי לזרזם שיעיניו וישגיחו וישמרו מן הטעות והשגיאה, ולוי היה תלמידו של רבי כדאיתא ספ"ק דסנהדרין, והבין רבי שהיה בעל ענוה גדול, שאי הידיעה של תלמידו לוי נובעת מחסרון ההשגחה, ולכן התבטא בצורה חריפה זו.

וכ"כ באורחות צדיקים (שער הכעס) וז"ל: אף על פי שהכעס מידה רעה מאד, מכל מקום צריך אדם להנהיג עצמו בקצת העתים במידת הכעס, כגון לייסר הרשעים ולהטיל אימה על בני ביתו ולזרוק מוראו בתלמידים. ע"ל.

ואף רבי יוחנן עצמו השתמש בדרך זו עם תלמידו רבי חייא בר אבא, כמבואר בבבא בתרא (דף י"ב) ובבכורות (י"ח), שפנה ואמר לו: עד דאכלית כפנייתא בבבל תרגימנא מסיפא. ופירש הרשב"ם: תמרים בבבל, שהיית מעדן עצמך ולא היית עוסק בתורה ומקנתו היה. ע"כ.

"להתענג בתענוגים"

להאזין לשיעוריו המרתקים של

הרב איתי חיים בן אהרן שליט"א

התקשרו לטלפון שמספרו: 0772618021

השיעורים ערוכים עפ"י נושאים ותתי נושאים:

פרשת השבוע, מועדים, תנאים ואמוראים,

הלכה, ספר אהבת חסד, ועוד.

מעולה לניצול זמן המתנה/נסיעה/הליכה,

ללימוד מענג ומשובח נפש.

לשמיעת שיעורים על חג סוכות

הקישו שלוחה: 2243

הכניסו המספר לאנשי הקשר שלכם, ותהיו

בקשר...